

MÜTAREKE DÖNEMİNDE İSTANBUL BASININDA GÜNDEME GELEN "İSTİKLALCİLİK" FİKİRLERİ (MAYIS-EYLÜL 1919)

*Dr. Salih TUNÇ**

GİRİŞ

Bu çalışmamızda -kullanılan diğer kaynakların dışında- büyük ölçüde İstanbul'da yayınlanan ve "İstiklalcilik" fikirlerini gündeme getiren gazetelerden yararlanılmıştır. Bilindiği üzere, "yakın tarihimiz" in en önemli evrelerinden olan "Mütareke Dönemi" nin, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla (30 Ekim 1918) birlikte başlaması üzerine, kamuoyunda ilkin iyimser bir hava oluşmuştur. Fakat, mütarekenin sözde tatbikatı gerekçesiyle İtilaf Devletleri tarafından Osmanlı topraklarının işgal edilmeye başlaması, 13 Kasım 1918'den itibaren de başkent İstanbul'un bazı bölgelerine asker çıkarılması, oluşturulan bu olumlu havanın ne kadar temelsiz olduğunu göstermiştir. Mütarekenin tatbikatı gerekçesiyle başlayan haksız işgaller üzerine, ülkenin geleceğinin giderek belirsizleşmeye başladığını düşünen bazı aydınlar zaman içerisinde, bir takım çözüm önerilerini gündeme getirmişlerdir.

Bu çerçevede Saray ve Hükümet Paris'te cereyan edecek muhtemel gelişmeler istikametinde hareket etme tasavvuru içindeyken bazı Türk aydınlarıyla, kamuoyunda çeşitli kurtuluş çareleri çoktan tartışılmaya başlanmıştı. Bu kurtuluş çarelerini üç kategoride in-

* Akdeniz Üniv.Fen-Edebiyat Fak.Tarih Bölümü, Antalya

celemek mümkündür. Bunlardan birincisi Amerikan Mandasını isteyenler, ikincisi İngiliz Himayesini isteyenler ve üçüncüsü ise bölgesel kurtuluş çarelerine başvuranlardır.¹

İlk iki fikri savunular, Osmanlı Devleti'nin bir bütün olarak kalmasını düşünenlerdir. Osmanlı ülkesinin çeşitli devletler arasında paylaşılmasındansa, bu ülkeyi bütün olarak bir devletin koruyuculuğu altında bulundurmaya yeğleyenlerdir.²

Üçüncü çözüm yolunu öne sürenler ise kendilerinin Osmanlı Devleti'nden koparılması ihtimaline karşı ondan ayrılmamak yollarına başvuruyorlar, bazı bölgelerde, Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılacağına inanıyor, Osmanlı ülkelerinin paylaşılacağına kesin gözüyle bakarak kendi başlarını kurtarmaya çalışıyorlardı.³

Bu üç akımın dışında, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesiyle birlikte büyük bir hız kazanan ve özellikle İstanbul Basını'nda sık sık gündeme gelen bir başka düşünce ise "İstiklalcilik"tir. İstanbul Basını'nda gündeme getirilen "İstiklalcilik" fikri, Osmanlı Devleti'nin hiçbir devlete bağlı olmaksızın yaşayabileceğine inanan aydınlar tarafından dile getirilmiştir. Bu düşüncenin Anadolu'daki kongrelerde, Mustafa Kemal Paşa'nın ifade ettiği "Milli Egemenliğe dayalı tam bağımsız yeni bir Türk Devleti" fikriyle örtüştüğü bir gerçektir.

İstiklalcilik görüş ve düşüncesinin özellikle İzmir'in işgalinden sonra esaslı bir şekilde gündeme gelmesinin en önemli nedenleri hiç şüphesiz Amerikan Mandacılığı-İngiliz Himayeciliği gibi çözüm önerilerinin giderek yaygın bir hal alması ile nihai olarak İzmir'in müttefik görüntüsü altında Yunanlılarca işgal edilmesidir.

a. İstiklâlcilik Fikirlerinin Gündeme Gelmesinin Sebepleri

Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Devleti toprakları safha safha işgal edilmeye başlanmış ve bu fiili durum mütarekenin

1. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk-Söylev*, T.T.K.y. Ankara 1986, C.1, s.17

2. *Aynı Yer*.

3. *Aynı Yer*

bir tatbikatı olarak telakki edilmişti. Karmaşa içerisinde işgallere karşı yer yer direnmeler görülüyorsa da bunlar mahalli girişimlerdi. Dolayısıyla asıl istiklâlcilik fikrini doğuran sebebler olarak şunları belirtmek gerekir:

I-İzmir'in İşgal Edilmesi:

Müttefiklerin Paris görüşmelerinde aldıkları karar gereğince 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılarca işgali gerçekten de bir dönüm noktası olmuştur.⁴ Bu aşamaya kadar mütareke çok çiğnenmiş, İtilaf Devletlerinin bir çok meşru olmayan işgalleri, davranışları olmuştu. Fakat özellikle ulusçu olmayanlar, İttihad ve Terrakki hasımları için bunlar, hep tevil edilebilecek davranışlardı. Zira bu kimseler bağımsız bir Osmanlı Devleti düşüncesinin hayal olduğunu, hiç değilse bir süre, bir büyük devletin rehberliğinin kaçınılmaz olduğunu kabul etmişlerdi.

Milliyetçilere gelince, onlar Türk yurdunda bağımsızlık (istiklâl) istiyorlardı. I. Dünya Savaşı'nda yenilginin ceremesi olarak yalnız Arap ülkelerini gözden çıkartmışlardı.⁵ Bu bakımdan İzmir'in işgali istiklâlcilik hedefinin gerekliliğini ortaya koymuştu. Nitekim, işgalden üç gün sonraki *Vakit* gazetesinde Mehmet Asım tarafından "İzmir İşgalinin Neticeleri" başlığıyla yayınlanan bir makalede İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, Türkiye'nin "bi-rûh" olarak mezara düşmesi olarak nitelendiriliyordu. Dahası, yalnızca İzmir'in bir kaç sene Anadolu'dan koparılmasının bile Anadolu'yu bir "mezaristan" yapabileceği öngörülüyordu.⁶

II- Amerikan Mandacılığı fikrinin giderek yaygın bir hal alması:

Bilindiği gibi Kasım 1918'de Wilson Prensipleri Cemiyeti kurulmuştu. Tanınmış avukatlar ve yazarlar tarafından kurulan bu ce-

4. Ali İhsan Gencer-Sabahattin Özel; *Türk İnkılap Tarihi*, Der. Yay. İstanbul 1994, s.99

5. Sina Akşin; *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İş Bankası Yay. Ankara 1998, C.1,s.274.

6. *Vakit*, nr.559, 18 Mayıs 1335/1919, s.1.

miyet, her ne kadar kısa bir süre içinde dağılmışsa da neticede Amerikan Mandacılığı fikirlerinin tartışılmasına neden olmuştur.⁷ Mandacılık fikirlerinin giderek yaygın bir hal almasında en önemli amil, İstanbul'daki bir kısım ileri gelen kişilerin⁸ yanısıra, bazı gazetelerin propaganda amaçlı yayınları ile İzmir'in işgalidir.

III- İngiliz Himayeciliği fikrinin giderek yaygın bir hal alması

Mondros Mütarekesi'nden sonra siyasi amaç ve hedeflerini yeniden düzenleyen Hürriyet-İtilaf Fırkasıyla adeta onların yan kuruluşu gibi kurulan Askeri Nigehbân ve İngiliz Muhipleri Cemiyetleri'nin muhalif bir tavır çerçevesinde İngiliz Himayeciliğini gündeme getirmeleri bu fikrin giderek yaygınlaşmasına neden olmuştur. Hiç şüphesiz İngiliz Himayeciliği fikrinin yaygınlaşmasında, *Türkçe İstanbul* ve *Alemdâr* gibi gazetelerin yayınları da en az bu fırka ve cemiyetlerin faaliyetleri kadar, hatta daha ötesi bu fikir doğrultusunda kamuoyu oluşturmada en önemli vasıta rolünü oynamıştır.⁹

IV- Padişah ve Damat Ferit Hükümetleri'nin, Milli Mücadele Hareketi'ne bakışları:

Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarının, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktıktan sonra başlattıkları Milli Mücadele hareketi İtilaf Devletleri'ni olduğu kadar, Saray ve çevresini de telaşa düşürmüştü. İngiliz Amirali Caltthorpe'un talebi üzerine, Mustafa Kemal Paşa hükümetçe görevden azledilmiş olduğundan¹⁰, Paşa askerlik görevinden de istifa etmişti.¹¹

Anadolu'da İstiklâl-i tamme doğrultusunda çalışmalar yapılırken, İstanbul'da da "mandacılık ve himayecilik" cereyanları çok yaygın bir hal almıştı. İşte bu günlerde *Tarık Gazetesi*, Saray

7. Halide Edip Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, Atlas Yay., s.22.

8. Kemal Atatürk; *Nutuk*, c.I, s.11.

9. Fethi Tevetoğlu; *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK. yay., Ankara-1991, s.55-100.

10. Gotthard Jaeschke; *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, C.1, s.45.

11. Kemal Atatürk; *Nutuk*, c.I, s.64.

ve hükümetin, Anadolu'daki Milli Mücadele hareketine bakışını ortaya koyacak bir haberi okuyucularına aktarıyordu. Habere göre "Harbi Umumide tanınmış, bilhassa Anafartalar Muharebesinde temeyyüz etmiş Mustafa Kemal Paşa'nın silk-i askeriyeden ihracı ve haiz olduğu nişanlar ile uhdesindeki fahri yaverlik rütbesinin refedildiği"¹² belirtiliyordu.

Haberde de geçtiği gibi, istiklâlcilik fikrini savunan aydınların haklı bir gurur olarak önemsedikleri Çanakkale'de, kahramanlıkları görülmüş böyle bir subayın, üstelik, "istiklâl-i tamme" amacına yönelik olarak çalıştığı sırada hükümetçe böyle bir muameleye tabi tutulmuş olması hiç şüphesiz istiklâlcı aydınları kamçulamıştır.

Zira bundan sonraki günlerde, yer yer bazı gazetelerde "Mustafa Kemal Paşa'yla Mülakat",¹³ "Milli Hareketin Maksadı, Gayesi, İcraatı"¹⁴, Mustafa Kemal Paşa ve Anadolu'da Milli Harekat Nasıl Başladı?"¹⁵ gibi başlıklarla, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da başlattığı Milli Mücadele hareketinin mahiyeti sansüre rağmen kamuoyuna aktarılmaya çalışılmıştır.

Öte yandan, Sivas Kongresi'nin toplandığı gün, "Sadrazam Paşa'yla yapılan bir mülakat" başlıklı yazıda, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın "Mustafa Kemal Paşa hareketinin hiç bir esas-ı askerisi olmayıp, milletin müzaheretine dayanmayan bir ittihatçı kıyamı..."¹⁶ olarak nitelendirmesi de şüphesiz, saray ve hükümetin bu harekete bakışı noktasında istiklâlcileri etkilediğini söylemek mümkündür.

b. İstiklâlcilik Fikirlerinin İstanbul Basınında Tartışılması

İstiklâlcilik fikri, başlangıçta hızla yaygınlaşan Amerikan Mandacılığı ve İngiliz Himayeciliği fikirlerine tepki olarak ortaya çıkmıştı. Fakat, bir taraftan Türk İzmir'in işgali, diğer taraftan işgaller

12. *Tarik*, nr.24, 13 Ağustos 1335/1919, s.1.

13. *Vakit*, nr.690, 13 Teşrin-i evvel 1335/1919, s.1.

14. *Türk Dünyası*, nr. 39, 5 Teşrin-i evvel 1335/1919, s.1.

15. *Türk Dünyası*, nr. 39, aynı yer.

16. *Vakit*, nr.664, 5 Eylül 1335/1919, s.1.

karşısında İstanbul Hükümeti'nin tutumu, bazı Türk aydınlarının sorunu bambaşka, gerçekçi ve Türk milletinin ananevi hasletlerine uygun olarak ele almasını zorunlu kılmıştır. Gerçi, bazı aydınlar için Amerikan Mandacılığı da, İngiliz Himayeciliği de nihayetinde kurtuluş yönünde birer fikri cereyanlardı. Ancak, neredeyse, bu iki fikir cereyanının yalnızca birbirlerinin alternatifi olabileceği ve bundan başka çözüm yolunun bulunmadığı gibi telakkilerle kamuoyunun yönlendirilmeye çalışılması, bu düşüncelere katılmayan aydınların harekete geçmesini sağlamıştır.

İstanbul Basını'nda istiklâlcilik düşüncesinin ne zaman ortaya konulmaya başladığına ilişkin yaptığımız incelemede, konunun İzmir'in işgalinden sonra gündeme getirildiğini görüyoruz. Ancak hemen belirtelim ki, istiklâlcilik fikrine ilişkin düşünceler, gazetelerin işgale tepki mahiyetindeki başlıklarının satır aralarında geçmektedir. Adeta satır aralarına gizlenmiş bu cümleler de ancak bir tepki niteliği taşımaktadır.

İstiklâlcilik fikrinin amacına uygun olarak konu edildiği ilk makale Yusuf Razi tarafından kaleme alınarak *Vakit* Gazetesinin 25 Mayıs tarihli sayısında yayınlanmıştır.

Yusuf Razi'nin makalesi "Himaye değil, İstiklâl"¹⁷ başlığını taşımaktadır. Gerek başlıktaki ifade ve gerekse, makalede geçen "Türk-İngiliz dostluk cemiyetinin kurulduğuna ilişkin" cümlenin verdiği anlam, makalenin, işgallerden çok, himayecilik fikirlerinin yaygınlaşmasından duyulan rahatsızlık nedeniyle yazıldığını göstermektedir. Yusuf Razi, makalesinde Piyer Loti'ye atıfta bulunarak, başımıza gelen felaketlerin en önemli sebebinin memleketimizin, halkımızın ve örf-âdetlerimizin, Batı memleketleri halkınca hiç tanınmamasından kaynaklandığını ifade edip, sözü "İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne getirmektedir. O, ilk bakışta İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ni, Türkler'in millet olarak yabancılarla temaslarının, devletlerarası ilişkilere olumlu katkıda bulunacağı düşüncesiyle değerlendirerek bu hususta duyduğu memnuniyeti ifade

17. *Vakit*, nr. 566, 25 Mayıs 1335/1919, s.1.

etmektedir. Öyle ki, şimdiye kadar, "Bahriye Zabıtası" dışında, İngilizlerle çok nadir temasta bulunmuş olmasını yadırgayarak, "Münasebet ihdâsına muvaffakiyet hasıl olursa bundan çok müstefid olunacağına" şüphe duymamaktadır.¹⁸ Yusuf Razi, bir şekilde böyle bir Cemiyetin iki millet arasında oluşturacağı dostluğun yararlı olacağını ileri sürmektedir.

Yusuf Razi'nin, sözkonusu makalesinde herhalde yeni kurulmuş olması nedeniyle cemiyetin gerçek amacını yeterince anlayamadığı anlaşılıyor. Zira, Yusuf Razi, "...bu tür teşebbüslerin yanında, 3-4 günden beri gerek matbuatta ve gerekse halk arasında, alenen ecnebi devletlerinden kâh birinin, kâh diğèrinin himayesinin talep edilmesini hayrete muceb....." bir gelişme olarak nitelendirerek şunları söylüyordu:

"Okuyucularımızın hepsi bu himaye kelimesinin taşıdığı anlamı iyice takdir ediyorlar mı? Bir ecnebi devletin himayesi altına girmek, Cenab-ı Hakk'ın himayesine sığınmak, yahud padişahımızın himayesi altında yaşamak gibi değildir. Ecnebi himayesi memleketin istiklâli ile siyasi ve iktisadi hayatımızın nihyeti demektir. Himayenin manası budur, başka bir şey değildir. Ecnebi himayesi hakkında milletin arzusundan bahsedenler, bu uğurda fa'âlâne propaganda yapanlar, bu hususta acaba kimden vekalet almışlardır? Bu kadar nazik bir zamanda kati metalebâtta, teşebbüsatta bulunmak, yalnız şahsi bir ictihat ile olamaz. Çünkü şu bulunduğumuz zaman nazari münakâşâtın, alenî ictihatların zamanı değildir....."¹⁹

Bu arada, Yusuf Razi'nin dahil olduğu Darülfünun ile yüksek mekteplerin müderris ve müdaviminlerinin de bulunduğu bir heyetin İtilaf Devletleri komiserlerine hangi niyet ve amaçla başvurdukları kesin olmamakla birlikte bir dilekçeyle başvurdukları anlaşılıyor. Yusuf Razi'nin belirttiğine göre "aralarında tanzim ettikleri mahzarı" Dr.Akil Muhtar Bey'le birlikte götürmüşler ve

18. *Vakit*, nr.566, aynı yer.

19. *Vakit*, nr.566, 25 Mayıs 1335/1919, s.1.

özellikle İngiliz-Fransız siyasi mümessillerinden "himaye değil, istiklâl" talebinde bulunmuşlardır. Makalede belirtildiğine göre Yusuf Razi ve Akil Muhtar Beyler, İstiklâl istediklerine dair düşüncelerini "tebarüz" ettirdikten sonra, himaye değil ama, "muavenet ve müzaheret" taleplerinin kabul görmesinden memnun olacaklarını açıklamışlardır.²⁰

Yusuf Razi'nin muavenet kavramı bir yana müzaheret kavramını da, himayeci fikirleri savunan Sait Molla, Refii Cevad gibi kişilerden farklı bir anlamda daha doğrusu yardım şeklinde tevil ettiği, anlaşılıyor.

Zira kendisi de, "himaye talebi için ortada cereyan eden sözlerde, vuku bulan teşebbüslerde, bir yanlışlık, bir sûi tefekkür var, galiba talep edilen şey himaye değil müzaheret olacak" şeklinde değerlendirmelerde bulunuyor. Hal böyle olunca, siyasi mümessillere söylediği sözleri, "yalnız kendi ictihadım, kendi kanaat-ı vicdaniyemle söylemedim. Bu sözler azim bir kitlenin, Türk mütefekkirin efkâr ve kanaatini izhar ve beyân ediyordu, mitinglerde de bunun üzerine yemin edilmedi mi?...." şeklinde isabetli bir tavır içinde bulunduğunu, pekiştirmeye gayret etmesi onun müzahereti gerçekten yardım anlamında kullandığına delalet ediyor. Bu açıdan sözkonusu makaleyi, "himayeciliği" tevil eden bir düşünce yansıması değil, "istiklâlcilik" görüş ve düşüncesinin bir tezahürü şeklinde değerlendirmenin doğru olacağı kanısındayız. Kaldı ki makalesinin sonunda söylediği şu sözler bu kanıyı olabildiğince güçlendirmektedir.

"...Ne İngilizlerin, ne Amerikalıların, ne de hiçbir devletin himayesini, yani siyasi manasıyla himayesini talep edecek kimse yoktur. Efendiler, Çanakkale siperleri önünde, denizden, karadan, üzerlerine yağdırılan demir ve ateş tufanına karşı göğüslerini gererek fedâ-yı cân eden şehitlerimizin kanları daha kurumadı. Mısır ve Tunus birer Türk eyaleti idi, Türkiye ne Mısır'dır, ne de Tunus"²¹.

20. *Vakit*, nr.566, aynı yer.

21. *Vakit*, nr. 566, 25 Mayıs 1335/1919, s.1.

Bu sözler, tabiatıyla Yusuf Razi'nin hadiseye bakışını gösteren sözlerdir. Ancak Yusuf Razi ile himayecilerin, himaye kavramıyla neyi kastettiklerini asıl ispatlayan ise süregelen gelişmeler olmuştur.

Vakit Gazetesi'nin ertesi günkü nüshasında ise "Ne Görüyor, Ne İhtiyoruz?" başlıklı bir makale yer alıyordu. Mehmet Asım tarafından kaleme alınan makalede yaşanan olaylarla, ortaya atılan fikirler arasında derin bir tezadın bulunduğundan bahisle, "Türk'ün İstiklâl hakkından"²² söz ediliyordu. Sözkonusu makalede, Türkiye'nin mukadderatı mevzubahis ediliyor ve Türkiye'nin cebren girdiği Harb-i Umumi'den asıl kârlı çıkanın ilk başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri olduğu vurgulanıyordu.

Mehmet Asım'a göre, İngiltere'nin I.Dünya Savaşı'ndaki en önemli kazançların birisi, Osmanlı Devleti'nin savaşta oynadığı rol nedeniyle, Rusya'nın siyasi ananesi olan İstanbul'a hakim olma politikasının iflas etmesi, diğeri ise Hindistan yollarına kadar dağılmış olan Rus tehlikesi'nin Çarlık rejiminin yıkılması nedeniyle bertaraf edilmiş olmasıydı.

Öte yandan, İngiltere- Fransa ve İtalya'nın çok önem verdiği "Akdeniz'de güçler dengesinin muhafaza edilmiş olması" da ayrı bir kazançtı. İtilâf Devletleri hanesine kayd edilecek bu kazançların tümünden asıl istifade edecek olanlar da yine onlardı. Üstelik bu kazanç, "Türklerin yüzbinlerce asker, milyonlarca servet feda etmesi ile" elde edilmişti. Netice olarak bütün bunlar, ".....Harb mücrimi sıfatıyla cezalandırılmasına lüzum görülen harp kabinelerinin bir eseri değil, bizzat Türk Milletinin fedakarlığının semeresi" idi.

Bu şartlara rağmen, İtilaf Devletleri'nin "Türkler'in hürriyet ve istiklal-i milliyelerini muhafaza etmek yolunda vicdani hiçbir saiki bulmanın mümkün olmadığını belirten Mehmet Asım, her ne olursa olsun "Türk'ün İstiklâl hakkını bir gün elde edeceğini....."²³ belirterek makalesine son vermektedir.

22. *Vakit*; nr. 567, 26 Mayıs 1335/1919, s.1.

23. *Vakit*; nr. 567, 26 Mayıs 1335/1919, s.1.

tanat Şurasında kuvvetli ve ilerlemiş bir devletin himaye veya vekâletini talep etme gibi görüşlerin ortaya atıldığından"²⁹ bahisle her iki kavramı da değerlendirerek bu idare usullerinin sakıncalarını dile getiriyordu.

O'na göre "altı asırdan beri dünyanın üç kıtasına yayılmış, şimdikin beş on misli hudud ve nüfusa sahip olmuş bir devletin istiklaline hâlel getirmeye kimsenin hakkı yoktur. Vekalet veya himaye altına giren bir devlet, istiklâlini kaybeder. Çünkü hakimiyet hakkı mukasemeyi muvafık görmez. İstiklâl bir bütündür, ya vardır, ya yoktur."Yoksa Devletin mevcudiyeti de sona ermiş ve ortadan kalkmış demektir."³⁰

Ahmet Selahattin Bey makalesinde Türk milleti ülkesinin belki de toprağının ve nüfusunun beşte ya da altıda birini kaybettiği bir dönemde, Avrupa'ya karşı geride kalan kısım için ülkeyi yönetmekte aciz kalacağını, herhalde itiraf edemeyeceğini belirterek şunları söylüyordu : ".....İtiraf-ı aczden fayda beklemek abestir. Teşkil-i hükümete layık ve vesayetine malik olmayan hurda ve mürde milletlerin bile tanındığı esnada 1000 yıldan beri bir saltanatın Selçukoğullarından Osmanoğullarına veraseti yoluyla, hür bir devlet olarak yaşayan Türk Milleti'nin ağzından bu işi beceremiyorum itirafının çıkması büyük bir züldür. Çanakkale'nin müdafileri bu zillete layık değildir...."³¹

Özellikle Mandacı ve Himayecilerin öne sürdükleri "bizi bağımsız bırakmayacaklar" endişesini de eleştiren Ahmet Selahattin İtilaf devletleri ne düşünürlerse düşünsünler ortada bir hakikat var, her millet bir devlet halini alıyor; bir Türk milleti ve milliyeti vardır, o da kendi siyasi kimliğini koruyacaktır" diyordu.³²

Ahmet Selahattin'in eleştirdiği bir başka husus ise vekalet veya himaye altına girilmezse ülke üzerinde çeşitli devletler nüfuz min-

29. *Vakit*, nr. 572,31 Mayıs 1335/1919, s.1.

30. *Vakit*, nr. 572, 31 Mayıs 1335/1919, s.1. Seha L.Meray, *Lozan'ın Bir Öncüsü Prof.Ahmet Selahattin Bey (1878-1920)*, TTK.yay., Ankara-1976, s.7.

31. *Vakit*, nr. 572,31 Mayıs 1335/1919, s.1.

32. *Vakit*, nr.572, aynı yer.

tıkları oluşturacaklarından bir tek devletin güdümü altına girilmesi istekleriydi. Bu isteklerin de netice itibarıyla hayallere kapılmak olduğunu belirten yazar, güdümü deruhte edecek devletin İzmir'den Yunanı, Antalya'dan filanı, Adana'dan bilmem kimi çıkaramayacak, yine korktuğumuz akıbete uğrayacağız diyordu. Bu açıdan Ahmet Selahattin; "bir taksim bahis mevzu olursa, milletin sonuna kadar istiklâlini talep ve müdafaa etmesini tarihi asaletinin bir zorunluluğu olarak görüyor ve bugünkü prensiplerine göre de her milletin, milli sınırlar içinde istiklâl hakkına layık olduklarını " belirtiyordu.³³

Ahmet Selahattin Bey'in 2 Haziran tarihli *Vakit* Gazetesinde yayınlanan bir başka makalesinin başlığı ise "Mandaların Mahiyet-i Hukukiyesi" idi. Ahmet Selahattin Bey bu makalesinde de, Manda ve Himaye sistemlerinin mahzurları üzerinde durarak İstiklâlçilik temasını vurguluyordu.

Ahmet Selahattin, makalesinde, "Matbuatımızın bir kısmı, memleketimiz için hazırlandığı hissedilen ve en güzeli İstiklâl-i tam, en fenası inkısam olan avâkıb-ı muhtelif arasında birincinin gayr-ı memûl olmasına nazaran güya ehven-i şerrin olmak üzere kâh bir İngiliz himayesinden kâh bir Amerikan vesâyetinden bahsediyorlar..."³⁴ diyerek sırasıyla her iki kavramın da taşıdığı anlam ve mahzurları üzerinde duruyordu.

Makaleden anlaşıldığına göre, Ahmet Selahattin'in her iki kavram üzerinde ısrarla durmasının iki nedeni vardı. Bunlardan birincisi, "... milletimizin sınıf-ı münevveri arasında yanlış ve tehlikeli bir telakkinin tamime başladığı ve vekâlet, himayeden daha kabil-i tahammüldür, tarzında mülâhazata yol verilmesi, ikincisi ise "... kendisinin de yanılmış olmaklığı, ihtimalini de hatıra getirmekle birlikte, himaye ile mandanın mahiyet-i hukukiyeleri hakkındaki mütalaatını kendisine saklamayı muvafık-ı hamiyet bulmaması"³⁵ idi.

33. *Vakit*, nr. 572, aynı yer.

34. *Vakit*, nr. 574, 2 Haziran 1335/1919, s.1., Seha L.Meray; aynı eser, s.11.

35. *Vakit*, nr. 574, aynı yer.

Kavramları yeniden değerlendirme nedenlerini bu şekilde açıklayan Ahmet Selahattin, kendisinin de şüphesiz herkes gibi himaye ve mandanın birbirinden farklı olduğunu bildiğini belirterek, ikisini de birlikte ele alınmasının gerekçesini ise şu şekilde izah ediyor :

"Himayenin İngiltere lehine, Mandacılığın ise Amerika'ya izafe edilmesinin yanısıra muhtelif firkalara yakın matbuatımızda da bunların münakaşa konusu olması, her ikisini de birlikte mutalaa etmemizi zorunlu kılmıştır."³⁶

Ahmet Selahattin, bundan sonra Manda ve Himaye kavramlarının verdiği anlamları Devletlerarası Hukuk nazariyeleri ile açıklayarak neticede Himaye altına girecek devletin "Haminin hüküm ve murakabesi altına gireceğini" Manda projesinin ise bir Alman meslekdaşının ifade ettiği gibi "dolambaçlı bir ilhakçılıktan başka bir şey olmadığını" belirtir.

Cemiyet-i Akvam Sözleşmesinin Mandalarla ilgili 22. maddesini Devletlerarası Hukuk açısından irdeleyen Ahmet Selahattin, Manda'nın himayeden daha kabul edilebilir şeklindeki görüşlerinin aksine Mandayı da en az himaye kadar, hatta ".....himayeden bile daha muzır görüyor ve her ikisini de devletin istiklâlini ortadan kaldıracak mahiyette addediyordu....."

Bu çerçevede, Amerikan Mandacılığı lehinde bulunanlara, "Amerika yekpare bir vekaleti kabul edecek midir? kabul edecek olursa teklif ve kabul arasında geçecek sürede diğer büyük devletler boş dururlar mı? Bugün işgal altında bulunan Osmanlı Asyası'nı işgallerden kurtarıp Türklüğün vahdet-i milliye ve coğrafyasını temin edebilecek midir? Yoksa iş yine olacağına mı varacaktır? Daha açıkçası mesele, beş parça mı, yoksa yedi parça mı olmak meselesinden ibaret midir?" şeklinde sorular yönelten Ahmet Selahattin, sonuç olarak Türk milliyetinin hudud-ı mülkiyesi dairesinde istiklâlini talepte sebât etmesi gerektiğini istiklâl talebi dile getirilmediği takdirde ziya-ı istiklâl için mühim bir fırsatın kaçırılmış olacağını ifade eder.³⁷

36. *Vakit*, nr. 574, 2 Haziran 1335/1919, s.1.

37. *Vakit*, nr. 574, 2 Haziran 1335/1919, s.1..

İstiklâlcilik görüşünü, hissi ifadelerle değil, bilimsel ve hukuki esaslar çerçevesinde inceleyip, kamuoyunu aydınlatan Ahmet Selahattin, bundan sonra çeşitli vesilelerle yazmış olduğu makalelerinde de aynı kriterler içinde konuyu izah etmeye çalışmıştır.³⁸

İstanbul Basını'nda Haziran-Temmuz 1919 aylarında genellikle Manda ve Himayecilik konularıyla Paris'e giden Osmanlı Delegelerinin buradaki faaliyetleri, yabancı haber ajansları ve dış basından alınan bilgilere göre değerlendirilirken, Ağustos 1919'dan itibaren "istiklâlcilik görüşünün" yeniden gündeme geldiğini görüyoruz. İstiklâlcilik düşüncesinin yeniden gündeme geldiğini söylerken, basında çok yoğun bir şekilde "İstiklâl-i Tamme" doğrultusunda bir kampanyanın başlatıldığını kastetmiyoruz. İstiklâlcilik fikir ve görüşlerine izleyebildiğimiz kadarıyla kademeli olarak sayfalarını açan ilkin Ahmet Emin'in Kütahya'da sürgünde bulunduğu günlerde, özellikle *Vakit Gazetesi*, daha sonra da *Tarik* ve *Türk Dünyası* gibi gazeteler olmuştur. Ayrıca yine hemen belirtelim ki, bugünlerde istiklâlcilik konusunda yayın yapan kişi Darülfünun müderrislerinden Muslihiddin Adil'dir.

İzmir'in işgali üzerine Darülfünun'da düzenlenen toplantıda yaptığı konuşma ile dikkati çeken Muslihiddin Adil, *Tarik* gazetesinde yayınladığı "İstiklâl Daima İstiklâl"³⁹ başlıklı yazısında ".....uzun bir müddetten beri "vekâlet ve müzâheret" meseleleri etrafında sarih veya zımnî mütalaaların ortaya konularak, koca bir devletin mazi-i tarihisi ve geleceğine karşı vazifemizi ihmal ediyoruz" diyor ve "oysa istiklâl'in münakaşa olunamayacağı....."⁴⁰ belirtiyordu.

İstiklâl meselesinin siyasi önemi olan bir mesele olduğunu ve her siyasi mesele gibi bu meselenin de ancak hukuk fikirleri dairesinde münakaşa edilmesinin zorunluluğuna işaret ederek, hukuki bir nazarın daima şamil ve muhit bir nazar olduğunu vurguluyordu.

38. Seha L.Meray; *aynı eser*, s.103

39. *Tarik*, nr.19, 8 Ağustos 1335/1919, s.1.

40. *Tarik*, nr.19, 8 Ağustos 1335/1919, s.1.

Zira O'na göre hukuk ufukları içine dahil olmayan hiç bir siyasi ve içtimai mevzuun meşru bir önemi yoktur. Nitekim, hukuk dairesi dahiline nüfuz edemeyenlerin, koca bir milletin bekâasına ve heyetine taalluk eden meseleyi sathi bir fikirle tetkik ve münakaşa etmeleri istikbalde bir takım sakıncaları beraberinde getirir.⁴¹

Muslihiddin Adil, kendisinin fikirlerini daima açık bir şekilde ifade etme azminde olduğunu belirterek şunları vurguluyordu :

"...Biz istiklâl taraftarıyız ve bu fikre taraftar olmakla, bütün bir milletin ve bilhassa Türklüğün beşiği ve mezarı olan Anadolu'nun ruhuna tercüman olduğumuza kani bulunuyoruz. Vekalet ve vesayet fikirleriyle meşbû olanlar nazarındadır ki yalnız İstanbul vardır ve Türkiye yalnız İstanbul'dan ibarettir. Biz, istiklâl fikirlerini müdafaa ederken Türk'ün tarihine, Türk'ün kabiliyet ve necâbetine, Türk'ün fikr-i hürriyet ve ulviyetine, hilâfetin kudsiyet ve nüfûzuna ve nihayet Wilson'un Türklerle meskun arazi için kabul edilen esaslara ve Avrupa'nın hakk ve hassaten menfaat fikirlerine istinad ediyoruz. Biz Türk'ün çekildiği, her yerde, milli inkişaf ve tekâmüller görüldüğü hakkındaki yüksek kişilerin(!) fikirlerine kesinlikle katılmıyoruz. Bu fikirde olanlar, Türk'ün hakimiyetini kaybettiği dakikadan beri, Makedonya'nın Yunan işgali altına girdiği gündenberi İzmir ve havalisinin kesbettiği, Rumeli'nin en zengin ve en asil ailelerini bugün şurada burada sefil ve perişan süründüren sebepleri bilmiyor, hiç değilse onların dilsiz sergüzeştlerini dinlemeyenlerdir..."⁴²

Muslihiddin Adil Bey, İstiklâlcilik'e ilişkin düşüncelerini bu şekilde aktardıktan sonra Vekalet ve Müzaheret kavramlarına da değiniyor, şu veya bu devlet namına halktan toplanan imzaların açıktan açığa "istiklâlimizden ferâgati tazammun ettiğini" belirtiyordu. Ona göre bu cereyanların karşısında durulmazsa "bina-yı devletin inhidâm-i fecii" kaçınılmaz olacaktır. Muslihiddin Adil vekalet ve müzaheretlerin hiç bir vakit menfaat hissinden arî olmayacağı kanaatindedir. Batı'nın Doğu'yla yaptığı "izdivaçlar

41. *Tarik*, nr.19, aynı yer.

42. *Tarik*, nr. 19, 8 Ağustos 1335/1919, s.1.

daima su-istimale açık bulunduğundan bir millet "mevcudiyet-i siyasiye ve ictimaiyesinin müdafaasını" dışarıdan bekleyemez, kaldı ki kendi mevcudiyetine dayanmayan bir millet yaşamaya da müstehak değildir.⁴³

Muslihiddin Adil, ele aldığımız makaleden 4 gün sonra yazmış olduğu "Azim ve Ümid" başlıklı bir başka makalesinde ise Türk milletinin tarihi, necabeti, Anadolu'daki ekseriyeti, lisanı, kültürü velhasıl tüm mevcudiyetiyle niçin "İstiklâl" içerisinde yaşaması gerektiğini anlatıyordu.⁴⁴

O'na göre bu memleket, tarihte zaman zaman çok zor anlar yaşamışsa da, daima "mevcudiyet ve istiklâlini" korumak için müdafaadan çekinmemiştir. Zira Türk milleti hakka, bütün dünyanın ebedi sulhü namına ortaya konulan esaslar ile tarihimizden ve dahi "haslet-i kavmiyyemizden" istifade ederek devletin "istiklâl ve hakimiyetini müdafaa etmek mecburiyetindedir. Muslihiddin Adil'in ifade ettiği "istiklâl ve hakimiyetimizin temini mecburiyetinin, diğerlerinin yanısıra iki önemli gerekçesi vardır :

1- Türklerin asırlardan beri bu araziye sahip olması

2- Türkiye'nin, İstanbul'un ve Anadolu'nun her karış toprağı Türk'ün asil ve necip kanıyla yoğrulmuştur. Buralarda Türk ekseriyeti, Türk serveti, Türk lisanı, Türk harsı, hülâsa Türk mevcudiyeti, bütün diğer mevcudiyetlere göre kâhır bir ekseriyetle galip bulunmasıdır.

Öte yandan Muslihiddin Adil'in istiklâlcilik hususunda Manda ve Himayecilerle, İtilaf devletlerine mesaj verir nitelikte dikkat çektiği diğer nokta ise Türklerin buldukları coğrafyaya rağmen elde ettikleri mevkiydi. O'na göre Türklerin Şark'taki mevki pek mümtaz bir mevkidir. Türk, Şark'taki diğer unsurlardan ahlâki ve medenî nitelikler itibariyle çok yüksektir. Dahası, Türkler haslet-i kavmiyye, seciye-yi milliyeye de Avrupa'nın en mümtaz

43. *Tarik*, nr. 19, aynı yer.

44. *Tarik*, nr.23, 12 Ağustos 1335/1919, s.1.

ırklarından katıyyen geri değildir. Türk'e kabiliyetsiz diyenler, Türk'ü tarafsız ve objektif bir bakışla tetkik edemeyenlerdir. Türk'ün şimdiye kadar inkişaf edemeyişinin nedeni, sürekli harici entrikaların memleketimizde büyük bir "sâha-i cevelân" bulmasından nâşidir.⁴⁵

Muslihiddin Adil'e göre, İstiklâl fikri karşısında, mütereddid bir vaziyet alanlar, İstanbul muhitinin elemli ve ümitsiz havasından en çok etkilenenlerdir. Bu muhitten doğan fikirler, "Safahât-ı matbuata inkâs edince sühûletle etrafa dağılıyor ve bu hiç bir kasta müncer olmayan ümitsizlik her tarafa sirayet ediyordu." O bakımdan, bu durum mülk ve millet için son derece zararlıydı.⁴⁶

Nefsine ve hakka itimad etmeyen bir milletin yıkılmaya mahkûm olduğunu belirten Muslihiddin Adil, ".....millet, her hâl ve hareketiyle vakarını muhafaza etmeli ve hangi devlet nâmına olursa olsun, istiklâlini ihlâl edecek bir tarz-ı idarenin Şark'ta müebbed bir sulhûn daimi olmayacağını bilmelidir....." diyordu.⁴⁷

Öte yandan, vekalet, himâyet, müzâheret fikirleri etrafında vukuflanmak için gayret sarfetmeye, bunlar arasında hukukî farklar aramaya hacet yoktur diyen Muslihiddin Adil'e göre, hangi nâm altında olursa olsun, İstiklâlini ihmâl eden bir milletin, "mevcudiyet-i siyasiyyesini" de az zaman içinde kaybeder. Ve vekaletini kabul ettiği devlete her bakımdan mahkûm olur. Bu gün bu durumda olan birçok kıtalar vardır ki oralarda harsî ve milli inkişâf, katıyyen nâ-müsaid şartlar altındadır. Dolayısıyla oralar halkının Allah'tan başka şikayetçi olabileceği hiç bir yer de yoktur. Makalenin "Yedi asırlık bir mazisi, parlak bir tarihi olan devlet cümlesiyle başlayan 5 satırlık bölümü sansürlendikten sonra, "şu veya bu devletin vekaletini savunanların, yaşama liyakatini ispat etmiş bir milletin vekil ve mümessilleri olamazlar"⁴⁸ cümlesiyle devam ediyordu.

45. *Tarik*, nr. 23, 12 Ağustos 1335/1919, s.1.

46. *Tarik*, nr. 23, aynı yer.

47. *Tarik*, nr. 23, aynı yer.

48. *Tarik*, nr. 23, aynı yer.

Muslihiddin Adil "bir milletin kendisine güvenmesi gerektiğinden bahisle, Tolstoy'a ait "Dünyada hiçbir şeye emniyetim yoktur. Emniyetim yalnız kendi ruhuma, benliğimdir ki, beni hiç aldatmaz", şeklindeki cümlesini kullanıyor ve "Türk Milleti olarak bu esası biz de umde gibi telakki etmeliyiz" diyordu.

Bu münasebetle "İstiklâl hedefinin lâ-yetegayyer bir surette tespitinin" önemli olduğunu vurgulayan yazar, "İstiklâl" in etrafında yapılacak tartışmaların milleti rehavet ve ümitsizliğe ve hatta vaziyeti keşmekeşe sürükleyeceğini⁴⁹ belirtir.

Muslihiddin Adil, 15 Ağustos tarihinde yazdığı "Müzâherât ve Adem-i Merkezîyet"⁵⁰ başlıklı bir başka makalesinde ise "memlekette hemen hergün Manda veya Müzaheret hakkında yetkili ya da yetkisiz herkesin bir şeyler söylemesini teessürle görüyoruz" diyerek ortalıktaki keşmekeşlikten söz ediyordu. O'na göre muhtelif cemiyetlerin heyetlerinin, kendilerini millet namına söz söylemek mevkiinde görmelerinin nedeni, meclis-i mebusanın faaliyette olmamasıydı.

Dolayısıyla Muslihiddin Adil bu durumu, "memlekette müteaddî bir heyet-i milliyenin, meclis-i mebusânın hal-i faaliyette olmamasının tevliid ettiği feci neticeler"⁵¹ olarak nitelendiriyordu. İstiklalcilik görüşlerinin değerlendirmeye çalıştığımız gazetelerde sürekli olarak dile getirilmesi, muhtemelen bazı çevrelerde rahatsızlık yaratmaya başlamıştı. Özellikle Ahmet Emin'in yazdığı "Vekalet ve İstiklal", "İstiklal Aleyhtarlığı var mı?"⁵² gibi makalelerde, İstiklal ile Vekaletin birbiriyle çelişmediği iddia ediliyor ve hiç bir Türk'ün istiklali feda edemeyeceği⁵³ belirtiliyordu.

Muslihiddin Adil de 1 Eylül'de "İstiklâl Meselesi Etrafında" başlıklı bir yazı yazarak "Vekaletperestler, maksatlarını tuntuaraklı

49. *Tarik*, nr.23, 12 Ağustos 1335/1919, s.1.

50. *Tarik*, nr.26, 15 Ağustos 1335/1919, s.1.

51. *Tarik*, nr. 26, aynı yer

52. *Vakit*, nr.579, 7 Haziran 1335/1919, s.1.; *Vakit*, nr.660 1 Eylül 1335/1919, s.1

53. *Vakit*, nr. 579, aynı yer. *Vakit*, nr. 660, aynı yer.

elfaz içinde boğarak hem vekâlet davasını şiddetle savunuyorlar, hem de istiklâl'den dem vuruyorlar"⁵⁴ şeklinde eleştiride bulunuyordu.

Muslihiddin Adil'in eleştirdikleri yalnız Amerikan Mandacıları değildi. İngiliz Himayecileri de bu eleştirden nasiplerini almışlar ve onlara yönelik olarak "memleketin hayat ve istikbâline taalluk eden mühim meselelerde, düşündüklerimizi yazdıkça, devlet ve milletin en tabii hakkı olan istiklâlini izhar ve müdafaa ettikçe, hem İngiliz, hem de Amerikan vekaleti müdafileri nazarında infial hasıl oluyor"⁵⁵ diyordu.

Muslihiddin Adil'e göre "muarızların çok şey söyleyip, vazih bir şey ifade etmemek" şeklindeki tavırları aslında son devrin bize mahsus ince politikasıydı. Muarızlarının hücumlarına sebep olan hadiseleri bildiğini ancak onlar üzerinde durmaya gerek olmadığını belirterek şöyle devam ediyordu.

".....Gariptir ki, muârızlarımız her cümlede (biz de istiklâl istiyoruz) mukaddimesini ihmal edemiyor ve sonra yine vekalet vadisine sapıyorlar. Kendilerine soruyoruz : "İstiklâl mi istiyorsunuz? Öyleyse ortada mesele yoktur. Çünkü bizim de sarihan ve tamamen istediğimiz odur." Fakat hayır, açıkça konuşalım; Siz istiklâl değil, vekâlet istiyorsunuz. Çünkü o iki fikir yek diğeriyle kâbil-i telif değildir. Bir devlet ya müstakildir yahud mahmûdir, işte o kadar!

Biz, istiklâlimizi müdafaa ve vekaleti reddederken, hislere değil, fikirlere istinad ediyoruz. Bu babdaki nukât-ı nazarımız şudur;⁵⁶

Muslihiddin Adil'in bu konuda yaptığı açıklama, sansür heyetince çıkarılarak 59 satır tayyedilmiştir. Makalenin bundan sonraki bölümünde ise istiklâlcilik görüşünden ziyade manda ve hi-mayenin mahzurları üzerinde durulmuştur. Bugünlerde, manda ve

54. *Tarik*, nr. 43, 1 Eylül 1335/1919, s.1.

55. *Tarik*, nr. 43, 1 Eylül 1335/1919, s.1.

56. *Tarik*; nr. 43, aynı yer.

himaye'nin dışında önemli bir fikir akımı halinde kendini gösteren İstiklalcilik hakkında *Tarik*'ten başka ne bir gazete, ne de bir yazar konuya değinmediğinden, bu hususta yine Muslihiddin Adil'in makalesine başvuruyoruz. Gerçekten de Muslihiddin Adil, mandacılar ile onlara göre daha politik davranan himayecilere karşı âdetâ bir fikir mücadelesi yapıyordu. Muslihiddin Adil, 2 Eylül tarihli *Tarik* gazetesinde yazdığı "Yine İstiklâl Etrafında"⁵⁷ başlıklı makalesinde, Ahmet Emin'in 1 Eylül tarihli "İstiklâl Aleyhtarlığı Var mı?"⁵⁸ başlıklı makalesinde değindiği "İstiklâlimizi feda edecek tek Türk bulunmaz, ancak....." şeklinde devam eden, bilinen görüşlerini eleştiriyor ve ayrıca onun şahsında diğer mandacı ve himayecilere görüşlerini berraklaştırmalarını ve konuyu sui-tefehümlemlerle teviltme yollarını bırakmalarını tavsiye ediyordu.

Bu arada Muslihiddin Adil, bazı İstanbul gazetelerinin "Türk'ün hakkı ve istiklâli mevzubahis olduğunda, davayı vekâlet ve müzaheret arkasında koşarak kamuoyunu bu vadiye sürüklemek istedikleri" kanaatindedir.

Bunlardan özellikle Amerikan Vekaletini müdafaa eden bir arkadaşımız (Ahmet Emin kastediliyor) müzaheret perdesi altında, bize şimdiye kadar pek cazip hitaplarda bulunmuş ve halkı da bu kanaate imale etmeye çalışmıştır. Bu arkadaşımız, *Tarik*'in müzaheret aleyhindeki neşriyatı üzerine "seri bir hareket-i rücu yapmış ve epeyce bir müddet için eski vekâlet davasından feragat etmişti. Ancak dün refikimizi yine davası başında gördük. Arkadaşımız evvelâ "İstiklâl Aleyhtarlığının olmadığını" iddia ediyor.

Muslihiddin Adil bu noktada Ahmet Emin'e "eğer samimi iseniz, istiklâlcisenez bu fikirleri fiilen imhâ edecek tarz-ı tesviyeleri istiklâl fikirleriyle nasıl telif ediyorsunuz?"⁵⁹ şeklinde soru yöneltiyordu. Ahmet Emin'i kelimelerin cazip ve füsunkâr mahnalarının arkasına gizlenmekle suçlayan Muslihiddin Adil, ken-

57. *Tarik*, nr.44, 2 Eylül 1335/1919, s.1.

58. *Vakit*, nr. 660, 1 Eylül 1335/1919, s.1.

59. *Tarik*, nr. 44, aynı yer.

disinin İstiklâl fikrini müdafaa ederken milletin en tabii ve müspet hukukuna dayandığını; Manda ve Himaye fikirlerini reddederken de yine Türk'ün tarihi ve siyasi üslubuna dayandığını açıklıyordu.

Muslihiddin Adil, "manda-himaye ve istiklâl" meselesi hakkındaki bakış açısını da şöyle ortaya koyuyordu : "Biz istiklâl fikriyle, vekâlet ve müzaheret fikirlerini kabil-i telif göremiyoruz. Çünkü manda ancak Cemiyet-i Akvam kararıyla tebdil olunabilecektir. Halbuki Cemiyet-i Akvam'ın mandayı tatbik etmek istediği mahaller, kendilerini idare eden devletlerin neticesi olarak o hakimiyetten çıkmış olan ve zamanın müşkil şeraiti içinde kendilerini henüz idareye muktedir olamayan milletlerle meskun bulunan müstamerât ve arazidir. Bu esas Türkiye hakkında kâbil-i telif değildir.⁶⁰

Muslihiddin Adil'e göre Osmanlı Devleti'nin müstakil kalmasını gerektiren sebepler ise şunlardır:

1. Akvâm-ı cihana hürriyetlerini iade etmek azmiyle ortaya atılan devletler, 1830 ve 1863 ihtilâlleriyle istiklâle liyakatini ibraz etmiş olan Lehistan'ın bugün hürriyet ve istiklâlini iade ederken, altı buçuk âsırdan beri müstakil olan bir milleti bu hakk-ı meşrûundan elbette mahrum edemezler. Ederlerse, vaadettikleri esâsât-ı insaniyye bir hayal olur.

2. Biz silahlarımızı terkederken, Türk ekseriyetini haiz ve Türklerle meskün arazinin, Türklerin hakimiyeti altında kalacağı hakkında Wilson esâsât-ı kat'iyyesine istinat etmiş bulunuyorduk. Bugün yine o esasların tatbik edileceğinden emin olmak isteriz.

3. Türk, tarihi olan bir millettir. Bir milletin istiklâlini ta'yin ederken onun mazarını bir dakika unutmak kabil değildir. Bir Garp hakiminin dediği gibi, "akvamı idare eden dirilerinden ziyade ölüleridir". Ecdadımızın kabirlerinden yükselen manevi sadalar o kadar kuvvetlidir ki, onu bir an için hatıratımızdan silmek mümkün olamaz. Bir millet daima mazarının tesiri altındadır. Anglo-

60. *Tarik*, nr.44, 2 Eylül 1335/1919, s.1.

Saksonlar'ın azamet ve kudreti, mazinin tesirini takdir ettiklerinden, (.....) bilakis tarihini bir tarafa atarak bilâfâsıla müesseselerini tebdil eylemelerinden neş'et etmiştir. Bizim haslet-i kavmiyyemize uygun olan tarz-ı idare, tarihimizin ilham ettiği tarz-ı idaredir. Yani istiklâl-i tammedir.⁶¹

4. Nesl-i hâzır, yalnız ecdada karşı değil, ahlâka karşı da bir mesuliyeti vardır. O da vatanın istiklâl ve hakimiyetini muhafaza etmektir. Milletın şekl-i siyâsisi öyle bir muahede ve bir karar ile tebdil ve tağyir olunamaz. Bir kavmin şekl-i siyâsisinin bissühûle tebdil olunabileceğine inanmak, güneşin garptan tulûuna inanmak gibidir.

5. Cihanın sulh ve müsâlemeti namına Garbi Şark'ta müstakil bir Türkiye'nin vücudu elzemdir. Türk saltanatının bekâsı, Avrupa'nın istirahatını temin edecek yegâne bir çaredir. Türkiye'yi vesâyet altına alan herhangi bir kuvvet, yarın onu masseder. Türkün massedilmesi, yalnız Türkiye için değil, Şark'ta nihayetsiz menfaatları olan devletler arasında da ebedi bir mücadele kapısı açar.

6. Türk saltanatı, hilafet-i islâmiyyeyi de câmidir. Alemşümül bir dinin bütün salıklerinin revâbıt-ı kudsiyye ile merbut oldukları bir devlet, vesâyet altına alınamaz. Avrupalılara soruyoruz: Papa hazretlerinin herhangi bir devlet-i muazzamanın vesâyeti altına girdiği haber alırsa bütün dünya acaba ne fikirde bulunur? Hilâfet-i İslâmiyye bir papalık da değildir. Çünkü o, her şeyden evvel bir câmia-i saltanat ve hilafettir.⁶²

Osmanlı Devleti'nin "istiklâl-i tammi" içinde olmasını gerektiren esasları yukarıdaki gibi açıklayan Muslihiddin Adil yakın gelecekte gerçekleştirilecek sulhün esasının da ancak "İstiklâl" olabileceğini vurgulamaktadır.⁶³

61. *Tarik*, nr.44, aynı yer.

62. *Tarik*, nr.44, 2 Eylül 1335/1919, s.1.

63. *Tarik*, nr.44, 2 Eylül 1335/1919, s.1.

O, Türk'ün bugünkü keşmekeşten vekalet tesellileriyle değil, "haysiyet ve mevcudiyet-i tarihiyesiyle kurtarılabilceği" düşüncesindedir. "Ameli siyaset" taraftarlarının öne sürdükleri, "mağlubuz, tabiat menfaatlere merhamet etmediği gibi, siyasette de mağluplara hiç merhamet yoktur, siyasette hakim-i yegâne kuvvettir" felsefesinin Türkiye'nin gerçekleriyle bağdaşan hiç bir tarafı yoktur. Kaldı ki Muslihiddin Adil'e göre "hakka istinad etmeyen bir sulh muâhedesinin payidâr olamayacağı" muhakkaktır.⁶⁴

Hukuk prensiplerine aykırı olan antlaşmaların uzun süre yürürlükte kalamayacağı tespitinde bulunan Yazar, bu tespitini pekiştirmek içinde 1815 Viyana Kongresi'nden sonra oluşturulan statükoyu gelişmelere emsal olması bakımından örneklendiriyordu. Avrupa arazisini taksim ve herkesin suret-i tasarrufunu tayin eden 1815 muahedesi, "halkın ahval-i ruhiyyesini, ananat-ı tarihiyeyi, o arazi üzerinde yaşayan milletler arasındaki kavmi münasebetleri dikkate almadığı için payidar olamamıştı. Kaldı ki söz konusu muahede o tarihe kadar yapılan muâhedâtın en büyüğü olduğu gibi, devletler hukuku tarihinde de mühim bir devir teşkil etmişti. Buna rağmen 1815'te oluşturulan statüko (binâ-i muazzam) 1830'da sallanmaya başladı ve 1848'de yıkıldı. 1860, 1866 ve 1870'de de Belçika, İtalya ve Almanya'nın teşkili ile büsbütün devrilip mahvoldu."

Bu bakımdan, hukuk ilke ve prensiplerine dayanmayan bir Türk barışını tespit edecek anlaşma, aynı "akibet-i faciaya" uğrayacaktır.⁶⁵

Muslihiddin Adil'in, İstiklâlcilik fikirlerine münhasır olarak yazdığı makalelerinin en önemlilerinden birisi olan "Yine İstiklâl Etrafında" başlıklı makalesinin yayınlandığı gün *Türk Dünyası*'nda çıkan bir başka makalede de istiklâlcilik fikri gündeme getiriliyordu. Ahmet Cemal tarafından 2 Eylül tarihli *Türk Dünyası*'nda yayınlanan makale her ne kadar "Manda Meselesi"⁶⁶ baş-

64. *Tarik*, nr.44, aynı yer.

65. *Tarik*, nr.44, 2 Eylül 1335/1919, s.1.

66. *Türk Dünyası*, nr. 13, 2 Eylül 1335/1919, s.1.

lığını taşıyorsa da gerçekte makale, manda ve himaye kavramlarını değerlendirerek, istiklâlcilik temasını konu ediniyordu.

Makalenin giriş bölümünde, Amerikan tahkik heyetinin İstanbul'daki çalışmalarını tamamlayarak Paris'e gittiğini, ancak heyetin hazırladığı raporun ilgili mercie verilip verilmediğinin henüz kesin olarak bilinmediği belirtilerek, konunun zaten uzun süreden beri basında da tartışıldığı hatırlatılıyordu.

Bu çerçevede, bazılarının, mandanın şeklini, derece-i şumûlunû dikkate almadan İngiltere'yi tercih ettiğini, bazılarının birtakım şartlar altında Amerikan Mandasına taraftar göründükleri açıklanıyordu. O'na göre bir zümre daha vardı ki mandayı reddederek, İstiklâl talebinde ısrarlı olmuşlardı.⁶⁷

Ahmet Cemal'in makalesinin bütünü okunduğunda mandacılık konusundaki fikirlerinin tam olarak berraklaşmadığı anlaşılıyor. Zira, O, "Herhangi bir tarafın istiklâlimize hâlel vermeyecek milli hakimiyetimizi ihlâl etmeyecek bir müzaherete taraftar olmayacak içimizde bir ferd yoktur ve böyle bir müzaheret istememek için ciddi bir hiç bir sebep olamaz." diyor. Oysa, Darülfünun müderrislerinden Ahmet Selahattin ile Muslihiddin Adil Beyler, manda-himaye ve müzaheret kavramlarını ilmi ve hukuki esaslara göre değerlendirerek meseleyi açıklığa kavuşturmuşlardı. Şu halde, Ahmet Cemal'in bu yönüyle, diğer iki istiklâlcî fikir adamlarından ayrıldığını görüyoruz. Ayrıca Ahmet Cemal, bir takım esaslardan hareketle doğrudan manda ve himaye kavramlarını reddetmekten ziyade, bu kavramların taşıdığı anlamın henüz yeterince bilinmediği gerekçesiyle meseleye temkinli yaklaşmaktadır.⁶⁸

Ahmet Cemal'in bu yaklaşımına rağmen O'nu istiklâlcilik fikri cephesinden ayıramıyoruz. Zira makalesinde, "Kayıtsız ve şartsız bir manda mevzu ve taraftarlığını sözkonusu etmeye bile layık görmediğini açıklamaktadır. O'na göre böyle bir manda usulü esarete rıza göstermektir ki bu türden hareket edenlerin sayısı 3-5'i geç-

67. *Türk Dünyası*, nr.13, aynı yer.

68. *Türk Dünyası*, nr.13, 2 Eylül 1335/1919, s.1.

mez. Böylelikle Ahmet Cemal, kayıt ve şart altına alınmış manda hususundaki görüşlerine açıklık getirmekte olduğundan kendisinin, istiklalcilik fikri cephesinde değerlendirilmesi gerekiyor: "...Türkler diyor Ahmet Cemal, ... pek şerefli bir maziye, pek şanlı bir tarihe malik olan asırlardan beri müstakil olarak yaşamaya alışmış, milli istiklâlin tadını tatmış, istiklâli, şerefi ve milli namusu için asırlardan beri şan ve şeref meydanlarında kanını dökmüş, milyonlarca evladını fedâ etmiş, bir millet olarak, mandacılığı kabul etmeyi, böyle bir vaziyette kalmayı, kendi rızasıyla kabul etmek şöyle dursun, hatırından bile geçirmez. Böyle bir düşünceyi tarihine karşı büyük bir tahkir, kahraman ecdâdına karşı tavsifi gayr-i kâbil bir nankörlük addeder....."⁶⁹

Ahmet Cemal'in istiklâlcilik eğilimi yansıtan bir başka sözü ise "İstiklâl taraftarlığının pek kâhir bir ekseriyet temin ettiği ve edeceği, milletin yüzde doksan dokuzunun istiklâlini feda etmemek azminde bulunduğu"⁷⁰ ilişkin kanaatidir.

Yine İstiklâlcilik fikri çerçevesinde değerlendirebileceğimiz bir başka yazı, 11 Eylül tarihli İkdâm gazetesinde çıkmıştır. "İngiltere ve Türkiye" başlıklı başyazı okuyucuyu ilk bakışta her ne kadar İngiliz Himayeciliğini çağırıyor düşüncesine sevk ediyorsa da gerçekte ne İngiliz Himayeciliğini ne de Amerikan Mandacılığını tasvip ediyordu. İmzasız başyazıya göre Osmanlı Devleti için her iki mesele de "kabil-i tatbik"⁷¹ olamazdı.

Başyazı, Mandacılık fikirlerinin Osmanlı Devleti'nin gerek tarihte oynadığı rol ve gerekse Hilafet-i islâmiyyeye haiz olması sebebiyle muvafık görülemeyeceğinden bahisle, himaye meselesinde de farklı bir bakış açısını ortaya koyuyordu.

Himaye meselesinin yeni olmadığı belirtilen başyazıda, "Büyük Petro ile halefi Katerina'nın Devlet-i Osmaniyyenin huzur ve rahatını kaçırmak, Onu zayıflatmak için memleketimizdeki hı-

69. *Türk Dünyası*; nr.13, aynı yer.

70. *Türk Dünyası*, nr. 13, aynı yer.

71. *İkdâm*, nr. 8111, 11 Eylül 1335/1919, s.1.

ristiyanların himayesi meselesini gündeme getirdiklerini ifade ediyor ve Patrikler içinde Rus Çarlığı'na muhbirlik edenlerin de bulunduğunu kaydediyordu. Üstelik bu muhbirlik Devletin, Patrikhaneler için son derece "hürriyetkârâne kanunlar" çıkarmasına rağmen yapılıyordu.

Avrupalı müellifler bile Patrikhanelerin bu durumu için "Devlet içinde devlet" tabirini kullanıyorlar. Yabancı Devletler yönetiminde bu kadar müslüman var. Hiçbirisinin Reis-i Dini-i İslâmiyesi bizdeki patriklerin ne vaziyetinde, ne de hareket ve zihniyetinde bulunuyorlar", şeklindeki görüşler aslında dünün olduğu kadar bugünün de meselesine ışık tutuyordu. Başyazıda kaydedilen bir başka husus ise, yabancı devletlerin egemenliği altında yaşayan hiç bir islâm dini reisinin patrikler gibi, yaşadıkları ülkelere ihanet edercesine devletlerin müdahalesini davet etmemeleriydi.⁷²

Başyazı, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Ruslar'a sağlanan bu imtiyazın, daha sonra Devletin felakete sürüklenmesinde önemli bir amil olduğuna telmihte bulunduktan sonra, bugün için yukarıda ele alınan tarzda bir himayenin de sözkonusu olmayacağını, zira "bugün memleketimizin ekseriyet-i kâhiresi itibarıyla Türk ve müslüman" olduğunu kaydediyordu. Başyazıya göre hal böyleyken ne Venizelos'un teşvikatıyla ne de ileri sürülen gerekçelerle himayecilik konu edilmek, İngiltere'nin memleketimizi pâ-y-ı mâl etmesine müsaade edilmemesi gerektiği vurgulanıyor ve konu istiklâlçilik bahsine şu şekilde getiriliyordu.

"...Türk milleti ki, Devlet-i Osmaniyyenin bânisidir. Asırlardan beri İstiklâl-i tam ile yaşamış bir milletin kendi idaresinde kemâ-kân istiklâl-i tam ile yaşamaya tâlibdir. Hükümet-i Hicaziye bile Mandayı kabul etmedi. Nasıl olur da "Hilafet-i İslamiyye-i Devlet-i Osmaniye" bunu kabul edebilir. Bu demek olur ki Hükümet-i Hicaziye müstakil, Hükümet-i Osmaniye nim müstakil..."⁷³

Görüldüğü gibi mandacılığın yanısıra, himayecilik bahsi de başyazıda farklı bir şekilde ele alınmışsa da asıl vurgulanan tema

72. *İkdâm*, nr. 8111, 11 Eylül 1335/1919, s.1.

73. *İkdâm*, nr. 8111, 11 Eylül 1335/1919, s.1.

İstiklâlcilik fikri idi. İstanbul Basını'nda manda ve himayeciliğin çok yoğun bir şekilde tartışıldığı günlerde, yer yer "manda değil müzaheret", "Bilen de seviliyor, bilmeyen de" yine "manda değil, müzaheret-i düveliyye" başlıklarıyla Muslihiddin Adil'in deyimleriyle çok söz söyleyip, belli bir süre net bir istiklâlcilik tavrını gösteremediğimiz, Celâl Nuri 13 Eylül tarihli makalesinde "İstiklâlcilik" bahsine değinerek memleketteki mandacılık heveslerinden alaylı bir şekilde söz ediyordu.

Celal Nuri, *Ileri* Gazetesinde yayınladığı "İstiklâl"⁷⁴ başlıklı yazısında yakın bir zamanda kendisini ziyaret eden hâvâstan bir zatın "hangi manda daha iyidir, sen hangi mandadan yanasın" türünden sözleriyle nasıl alay ettiğini belirterek, Mandacılığın gerçekte tam anlamıyla tarif edilemediğini belirtiyordu.

Daha önceki makalelerinde de Manda kavramının belirsizliği üzerinde durduğunu bildiğimiz Celâl Nuri'nin bu makalesiyle, görüş ve düşüncelerinin biraz berraklaşmaya başladığı görülüyor. Zira O'na göre Manda yanlısı olmak, haysiyete ve izzet-i nefse aykırıdır. Hatta şekil ve ismini değiştirmek suretiyle olsa bile manda istemek 640 seneden beri müstakil yaşamaya alışan bir devlet ve millet için büyük bir zûldür.⁷⁵

Mandacılık hakkındaki hususi teşebbüsleri hem fuzuli, hem de hakka mugayır bulan Celal Nuri, yaşanan asrın milliyet ve istiklâl asrı olduğunu belirtir. İstiklâlimiz ve vatanımızın bütünlüğünü dünya siyasi dengesi bakımından gerekli bir unsur olarak gören Celal Nuri, "Türk Milleti'nin sömürge halkı gibi medeniyete gayr-ı kabiliyetkâr" olmadığını dolayısıyla vesâyet altına alınamayacağı⁷⁶ düşüncesindedir.

Görüldüğü gibi, istiklalcilik görüş ve düşüncesinin vücut bulduğu Sivas Kongresi'ne kadar "mandacılık ve himayecilik" daha güçlü bir şekilde gündeme getirilirken "istiklâlcilik" görüş ve dü-

74. *Ileri*, nr.602-220, 13 Eylül 1335/1919, s.1.

75. *Ileri*, nr. 602-220, aynı yer.

76. *Ileri*, nr. 602-220, 13 Eylül 1335/1919, s.1

şüncesi ise bir kaç gazete yoluyla, başta üniversite camiasından olan ve çok azınlıkta kalan kişiler tarafından kelime oyunlarına sarpılmadan açık ve net olarak dile getirilmiştir. Hiç şüphesiz İstiklâlcilik fikri doğrultusunda kamuoyu oluşturmaya çalışan Ahmet Selahattin, Muslihiddin Adil ve Yusuf Razî mandacı ve himayeci görüşlere karşı en samimi düşüncelerini dile getirirlerken, Türk milletinin değerlerini, devletlerarası hukuk ilke ve prensipleriyle dönemin, iç ve dış siyasi konjonktürünü gözönünde bulundurmuşlar ve haliyle Sivas Kongresi kararlarına doğrudan ya da dolaylı tesirde buldukları gibi "ya istiklâl, ya ölüm" şiarının da fikri temellerinin hazırlanmasına katkı sağlamışlardır.

Öte yandan 4-11 Eylül tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresi'nden yaklaşık bir ay sonra, Anadolu'daki Milli harekete ilişkin haberlerin bazı gazetelerde yer aldığı görülmektedir.

Söz gelimi, 5 Ekim tarihli *İstiklâl* Gazetesi ilk sayfasında büyük başlık halinde, "Anadolu Ahvaline Dair Malumat" haberini geçerken, alt yazısında da "Sivas Kongresi Mukarreratı" başlığını geçiyor, ancak Kongre kararlarından yalnızca bazı maddeleri sansür heyetinden kurtulabiliyordu.⁷⁷

Bununla birlikte bu maddelerin "istiklâl-i millimizin temini, dahili ve harici istiklâl" temalarını vurgulaması nedeniyle sansür heyetinden kurtulmuş olması bile hiç şüphesiz önemli bir gelişmeydi. Tabiiyle bunu önemli bir gelişme olarak belirtirken, sansür heyetinin, dolayısıyla İstanbul'cu çevrenin, Anadolu hareketine bakışının değiştiğini söylemiyoruz. Zira Sadrazam Ferit Paşa'nın 5 Eylül tarihli *Vakit*'te yer alan Anadolu hareketinin mahiyetini "İttihatçı, millete dayanmayan bir saman alevi mesabesinde maceracılık"⁷⁸ şeklindeki değerlendirmesinin, kendisi iktidarda olmasa bile varlığını koruduğunu gözden irak tutamıyoruz.

Bununla birlikte hemen belirtelim ki, Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin özellikle Heyet-i Temsiliye ile mutabakat arayışının,

77. *İstiklâl*, nr.269, 5 Teşrin-i evvel 1335/1919, s.1.

78. *Vakit*, nr. 664, 5 Eylül 1335/1919, s.1.

Anadolu'daki gelişmelerin bazı basın organlarında yer almasına katkıda bulunmuş olabilir.

Mesela *Türk Dünyası*, 5 Ekim tarihli sayısında "Anadolu'da Milli Hareket Nasıl Başladı"⁸⁰ başlığı altında "Kahraman Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları"ndan söz ediyor, "Anafartalar kahramanı, Erkan-ı Harbiye mirlivâsı Mustafa Kemal Paşa'nın Ferid Paşa zamanında İstanbul'dan uzaklaştırılarak Erzurum'a 3. Ordu müfettişi olarak gönderildiğini" hatırlatıyordu. Öte yandan gazete, Mustafa Kemal Paşa'nın kahramanlıklarından söz ettiği gibi, Aydın yöresindeki gelişmelerden, İstanbul Hükümeti'nin, özellikle de Ali Kemal'in tavrından ve nihayet "Hareket-i Milliye'ye aid vesaik"den bilgiler aktararak, Sivas Kongresi Umumi Heyetince, Valilere, Mutasarrıflara, Kumandan ve Müdafa-i Hukuk-u Milliye Riyasetleriyle, İstanbul'daki Düvel-i Ecnebiyye Mümessillerine gönderilen muhtırayı⁸¹ (25 Eylül 1335) okuyucularına aktarıyordu.

Türk Dünyası 6 Ekim tarihli sayısında ise "Milli Hareketin maksadı, gayesi, icraatı"⁸² başlığının altında "İnkârı kabil olmayan haklarını müdafa için vatan İstanbul'daki Hükümetin mukîm icraatı karşısında kendi kendine müdafaaya mecbur olduğundan" ilk defa 10-23 Temmuz'da Erzurum'da, daha sonra ise 4-11 Eylül'de Sivas'ta kongreleri toplayarak, Damat Ferit Kabineleri'nin beceriksizliklerini ortaya koyduğunu ve "milli mukadderatı" kötü akıbetlere mahkum ettirmeyeceklerini ilân ettiklerini duyuruyordu.⁸³

Sözkonusu yazıda her iki kongrede de "tamamen gayr-ı meşru, bütün manasıyla müsteysîr (nefsine düşkün) ve mürteci bir mahiyeti haiz olan Damat Ferit Kabinesi'nin düşürülerek, Millet Meclisi'nin bir an evvel toplanmasının lüzumunun ortaya konulduğu belirtiliyordu.

79. Gotthard Jaeschke; *aynı eser* s.67....Damat Ferit Paşa, 1 Ekim 1919'da istifa etmek zorunda kalmıştı.

80. *Türk Dünyası*, nr. 39, 5 Teşrin-i Evvel, 1335/1919, s.1

81. *Türk Dünyası*, nr. 39, aynı yer

82. *Türk Dünyası*, nr. 40, 6 Teşrin-i evvel 1335/1919, s.1.

83. *Türk Dünyası*, nr.40, aynı yer

Öte yandan sözkonusu yazıda Kuva-i Milliye'nin "Kutsi emeller için mücâhede ve mücadeleye giriştiğini, dost ve bi-taraf herkesin inkâr edemeyeceği bir şekilde ortaya çıkan Milli Hareketlerin, İstanbul'da Damat Paşa ve tevâbî tarafından fena adamlar olarak tavsif edildiği" belirtiliyordu. Ayrıca yazıda Kuva-i Milliye'nin icraatları hakkında da bilgi verildikten sonra işgal sırasında vali(İzmir) olan İzzet Bey'in "Türk ahalinin hissiyat-ı milliye ve vataniyyesini fena halde rencide edecek ahval ve hareketleri" kınanıyordu.

Yukarıda kısmen belirttiğimiz gibi, gerek istiklâlçilik düşüncelerinin artık çok yoğun bir şekilde gündeme gelmesi, gerekse Kongrelerde beliren irade ile, Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin Heyet-i Temsiliye ile mutabakat arayışına girmesi, daha önce İstanbul gazetelerinde yayınlanmayan veya yayınlanmasından çekinilen milli hareket ile ilgili bazı sınırlı bilgiler, az da olsa yayınlanmaya başlamıştır. Hiç şüphesiz bu gelişmeler ile istiklâlçilik yönündeki temayüllerde, diğer etkenlerin yanısıra Türk milletinin İstiklâl-i tamme arzusunun da büyük bir katkısı vardır.

SONUÇ:

Yakın tarihimizde "Mütareke Dönemi (1918-1922)" olarak adlandırılan buhranlı bir devrenin başlangıcını oluşturan Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla birlikte kamuoyunda genellikle iyimser bir kanaat oluşturulmaya çalışılmıştır. Zira, Mütareke'nin imzalanmasıyla birlikte "artık savaşın sona erdiği, seferberliğe son verileceği, herkesin işiyle meşgul olacağı, devletin istiklali ve saltanatın hukuku ile milletin izzet-i nefsinin tamamıyla kurtarıldığı" yönündeki açıklamalar bu kanaati daha da pekiştirmiştir. Ancak, Mütareke hükümlerinin daha net bir şekilde ortaya çıkmasıyla birlikte bu olumlu hava ile ümitlerin gelişmekte olan durumla hiçbir ilgisinin bulunmadığı kısa bir süre içinde anlaşılmıştır.

Sözde Mütareke hükümlerinin uygulanması bahanesiyle ülkenin pek çok bölümünün işgal edilmesi girişimlerinin yanı sıra, devletin başkentinin de 13 Kasım 1918'den itibaren fiilen işgali

bazı Türk aydınlarının bir takım çözüm önerilerini gündeme getirmelerine neden olmuştur.

Esasen, mütarekenin imzalanmasından sonra cereyan eden, giderek belirginleşmekte olan gelişmeler, bazı Türk aydınlarını devletin ve milletin kurtuluşu yolunda ciddi düşünce ve teşebbüslere ihtiyaç olduğu gerçeğine yöneltmişti. Nitekim İstanbul'un fiilen işgal altına alındığı gün (13 Kasım 1918), Yıldırım Ordular Grubu lağvedildiğinden Harbiye Nezareti emrine alınmış bulunan Mustafa Kemal Paşa'da İstanbul'a gelmişti. Mustafa Kemal Paşa başkente gelir gelmez ilk iş olarak başta müstafi Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'yla olmak üzere bir dizi temaslarda bulunmuştu. Siyasi yollarla devletin ve milletin kurtuluşu yönünde sarfettiği bir dizi çabalar sonuçsuz kalınca (Aralık 1918 sonlarına kadar); Anadolu'ya geçerek "Milli Hareketi" başlatma kararını alacaktır.

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da iken gerçekleştirdiği bir dizi temas ve çabalar sırasında, ülkenin gündemine Amerikan Mandacılığı meselesi girmiştir. Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte tartışılmaya başlanan Amerikan Mandacılığı fikri bazı aydınlar tarafından Sivas Kongresi günlerine kadar savunulmuşsa da, bu fikri savunan bazı aydınlar bu tarihten sonra "gerçekte istiklalcilik aleyhinde olmadıkları" savunusuna geçmişlerdir.

Amerikan Mandacıları 15 veya 25 yıl süreyle ülkenin Amerikan güdümü altında "terbiye ve irşad" edilmesini öngörürlerken, İngiliz Himayecileri de, İngiltere'nin doğrudan veya dolaylı yönetimi altında saltanatın sürdürülebileceğini, Osmanlılık'ın, istiklalın terki pahasına da olsa İngiliz koruması altında yaşatılması gerektiğini belirtiyorlardı. Özellikle *Türkçe İstanbul, Alemdar* kısmen Ali Kemal'in yazılarıyla *Peyam-Sabah* gazetesinde ifade edilen bu görüşler kamuoyunda uzunca bir süre tartışılmıştır.

Mütareke'den sonra ülkenin aşama aşama işgal edilmesinin yanı sıra "iktisaden, harsen, kavmen ve coğrafya itibarıyla" bir Türk Şehri olan İzmir'in işgalinden sonra basın camiasında giderek büyük boyutlara ulaşan bu tartışmalar çalışmamızın başında be-

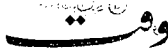
İrttiğimiz diğer etkenlerle birlikte, "istiklalcilik" fikrinin de ba-sında gündeme gelmesini sağlamıştır.

Bir taraftan İzmir'in işgali, diğer taraftan, taraftarlarının ye-gane alternatif olarak sundukları bu fikirlere karşı gündeme ge-tirilen "istiklalcilik" fikri, mandacılık ve himayecilik düşünceleriyle yönlendirilmeye çalışılan kamuoyunun meseleye daha dikkatli bir eğilim sergilemesine ve nihayet "Milli Haraket"in ne denli haklı ol-duğuna katkıda bulunmuştur.

İstiklalcilik görüş ve düşüncesi, İstanbul Basını'nda özellikle Tarık, Türk Dünyası gibi gazetelerin yanısıra *Ileri*, *Tasvir-i Efkar* (daha sonra *Tevhid-i Efkar*) ve *Vakit* ... gibi gazetelerde gündeme getirilmiş, bu fikir doğrultusunda kamuoyu oluşturulmaya ça-lışılmıştır. İstiklalcilik fikrine öncülük eden ve bu fikri savunan Türk aydınlarından Ahmet Selahattin Bey, "mandacılık ve hi-mayecilik" görüşlerini hukuki ve bilimsel esaslarla analiz ederek, istiklalcilik fikrinin haklılığını ortaya koyarken, Muslihiddin Adil ve Yusuf Razi gibi aydınlar da, Türk Milleti'nin "istiklal" hak-kındaki değer yargıları ile hürriyetçi karakterlerini dile ge-tirmişlerdir.

Netice itibariyle bazı Türk aydınları, Mütareke sonrası be-lirsizlik ortamında bir kimlik krizine sürüklenmişlerdir. Bu nedenle Mütareke'nin ilk dönemlerinde İstanbul'daki aydınlar arasında üç farklı eğilim kendisini göstermiştir. Bu durum Sivas Kongresi gün-lerine kadar sürmüştür. 1920'ye gelindiğinde ise adeta iki kutup or-taya çıkacaktır: Her ne şekilde olursa olsun, verilecek cezaya boyun eğerek barış antlaşmasını imzalamak ve dahası İngilizler'in dost-luğuna(!), daha doğrusu himayesine sığınmak, meseleyi sulh yo-luyla halletmek düşüncesinde olanlar ile yabancı işgaline karşı si-lahlı direnişe inanarak Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde Milli Mücadele Hareketi'ne girişerek vatanın bütünlüğü, milletin is-tiklalini sağlamak düşüncesinde olanlar.

1922'ye gelindiğinde zafer ikincilerin yani baştan beri is-tiklalciliği savunarak Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğündeki Milli Mücadele Hareketi'ne inananların olmuştur.

Yedigöller...
Yedigöller, Bursa'da bulunan bir turistik bölgedir. Burada yedi göl ve yedi dağ vardır. Her yıl milyonlarca turist burayı ziyaret eder.

Yedigöller...
Yedigöller, Bursa'da bulunan bir turistik bölgedir. Burada yedi göl ve yedi dağ vardır. Her yıl milyonlarca turist burayı ziyaret eder.

İran'ın Allah'ın Söylentisi Arasında

İran'ın Allah'ın Söylentisi Arasında...
İran'ın Allah'ın Söylentisi Arasında...
İran'ın Allah'ın Söylentisi Arasında...

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması

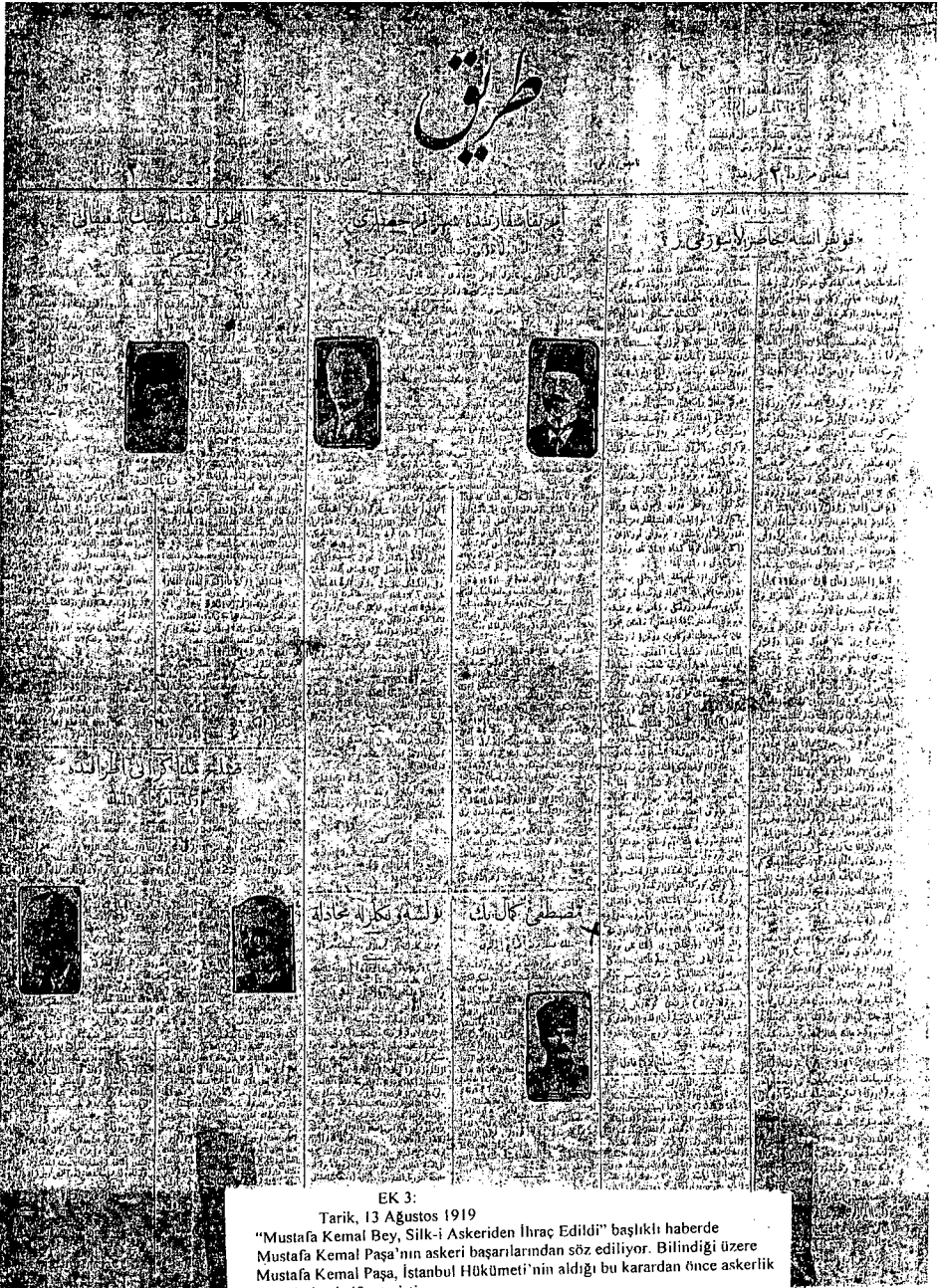
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması

Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...
Yunan Hükümeti'nin Şişli'de Taşınması...

EK I: Vakit, 21 Kamun-ı Sani 1921

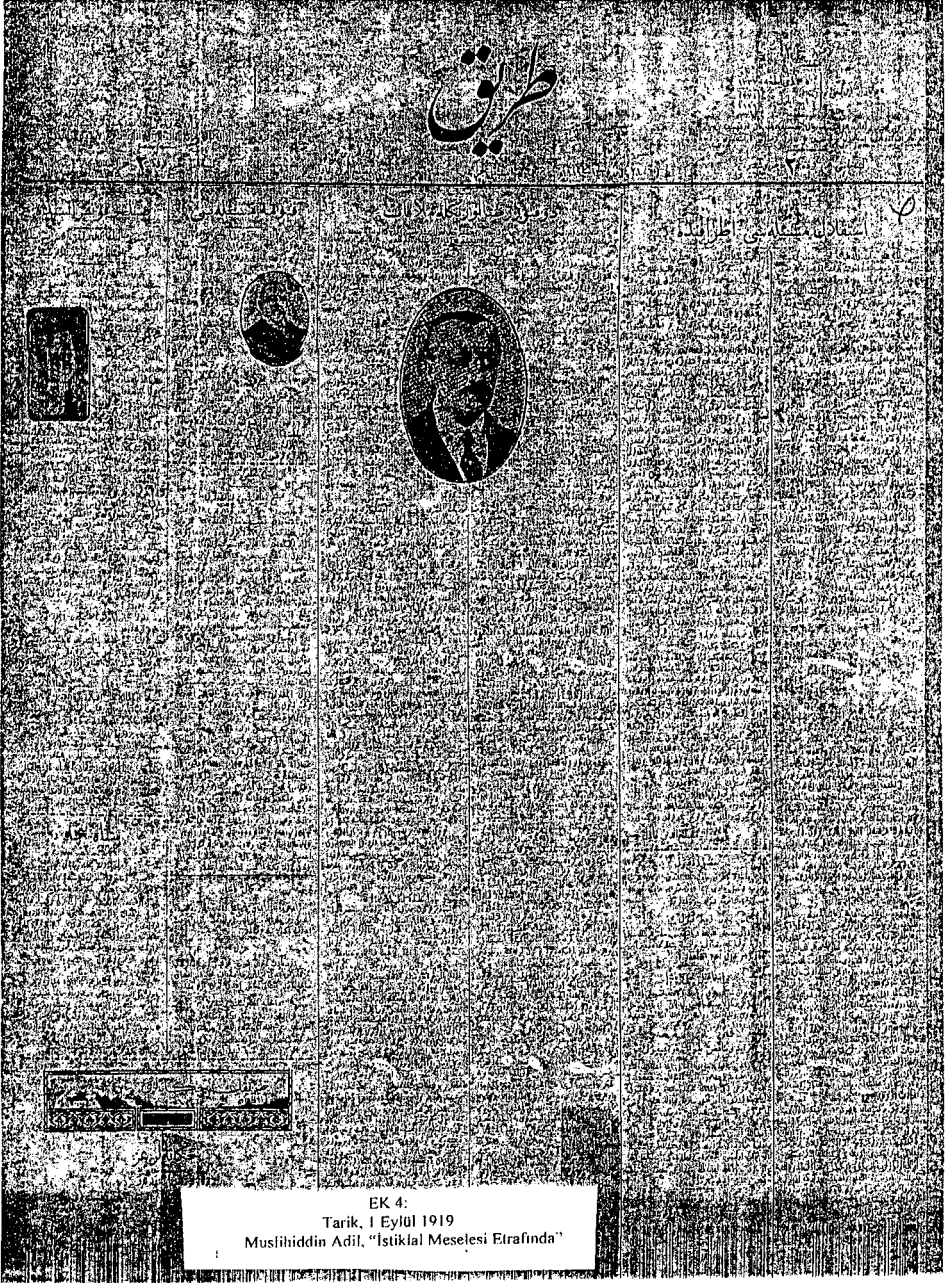
İstiftanda "Selahatin Bey" başlıklı yazı.
IV. İstiftanda "Müessif Bir Ziya" (zayı olmalı) başlıklı yazı
Çalışmamızda referans olarak sunduğumuz, Seha L. Meray ve Ulug İğdemli,
Ahmet Selahatin Bey'in Ocak 1920'de vefat ettiği belirtilir. Oysa söz
konusu başlıklarda da görüldüğü üzere A. Selahatin Bey Ocak 1921'de vefat
etmiştir.

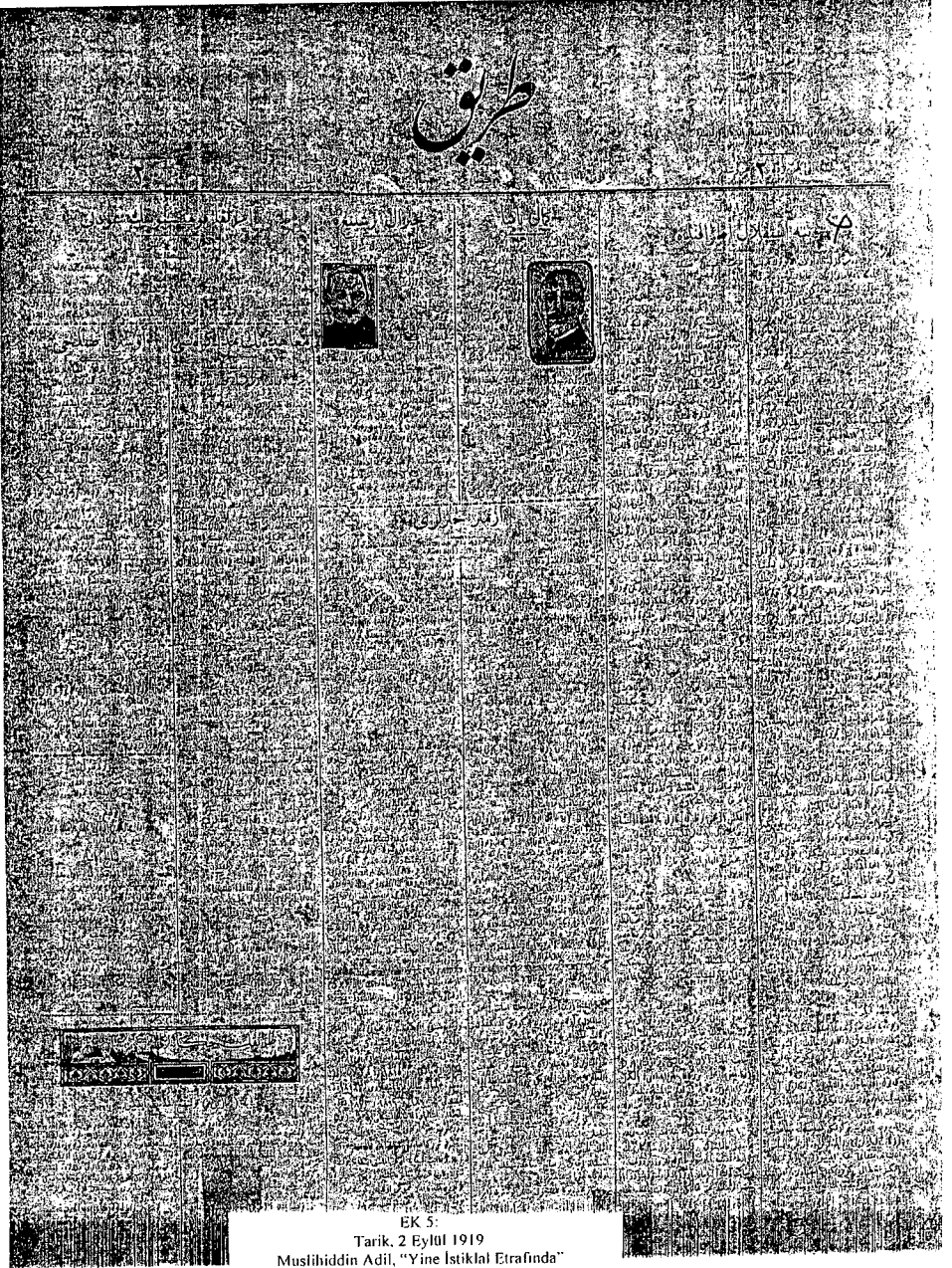
EK 3:

Tarık, 13 Ağustos 1919

"Mustafa Kemal Bey, Silik-i Askeriden İhraç Edildi" başlıklı haberde Mustafa Kemal Paşa'nın askeri başarılarından söz ediliyor. Bilindiği üzere Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükümeti'nin aldığı bu karardan önce askerlik görevinden istifa etmişti.

EK 4:
Tarik, 1 Eylül 1919
Muslihiddin Adil, "İstiklal Meselesi Etrafında"

EK 5:
 Tarik, 2 Eylül 1919
 Muslihiddin Adil, "Yine İstiklal Etrafında"

